

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (3): 1788/1812

**Osmanlı'da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların
Taraf Olduğu Konular (1732-1733)**

Courts and Women in the Ottoman Empire: Issues to Which Women
Were a Party in the Court (1732-1733)

Sibel KAVAKLI KUNDAKÇI

**Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü**

**Asst. Prof., Kastamonu University, Faculty of Science and Literature, History
Department**

e-mail: skavakli@kastamonu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-5407-4107

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 14.06.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 18.09.2019
Yayın Tarihi / Published : 21.09.2019
Yayın Sezonu : Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season : July-August-September

Atıf/Cite as: KAVAKLI KUNDAKÇI, S. (2019). Osmanlı'da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Konular (1732-1733). İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 1788-1812. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/47378/578099>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

Osmanlı'da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Konular (1732-1733)

Öz

Osmanlı kadın tarihi üzerine yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde, tarihte Osmanlı kadınının toplum içindeki yerleri ve rolleri hakkında bilgi edinilmektedir. Osmanlı kadın tarihi üzerine yazılan yazılar genellikle, kadınların ekonomik anlamda toplumsal üretime katkıları, sosyal alandaki varlıkları ve kadınların hukuksal haklarını kullanımı üzerinedir. Osmanlı toplumunda hukukun ve geleneklerin erkek iktidarına öncelik tanınmasına rağmen kadınların kendilerine tanınan hakları kullandıkları bilinmektedir. En önemli hukuksal haklardan biri kadınların mahkemeye başvurabilmeleridir. Bu anlamda, Osmanlı kadınının bizzat kendileri ya da vekilleri aracılığıyla mahkemeyi sık sık kullandıkları bilinmektedir. Çalışmada, mahkeme ve kadın ikilemi üzerinden kadınların mahkemeyi neden ve nasıl kullandıkları anlatılacaktır. Çalışmanın ana kaynağı 210 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicilidir. Sicil, 1732-1733 tarihlidir. Buna göre Kastamonu mahkemesi özelinde 1732-1733 yılları arasında bir yıllık süreçte kadınların mahkemeye yansına süreci çalışmanın konusudur. Sicil, tarandığında belgelerin yaklaşık %80'inde kadınların var olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mahkeme, Kadın, Kastamonu, Şer'iyye Sicili, Toplumsal Cinsiyet

Courts and Women in the Ottoman Empire: Issues to Which Women Were a Party in the Court (1732-1733)

Abstract

The number of studies on the history of the Ottoman women is increasing every passing day. Owing to these studies, we obtain information about the place and role of the Ottoman women in society in the history. Articles on the history of the Ottoman women generally center upon women's economic contribution to social production, presence in the social domain and use of their legal rights. Although the law and traditions in the Ottoman society prioritized men's power, it was obvious that women used the rights which were accorded to them. One of the most important legal rights of women was to apply to a court. In this sense, it is known that the Ottoman women often used courts either on their own or via their attorneys. The purpose of the study is to discuss why and how women used courts on the basis of the dilemma of court and woman. Main reference of the study is the Kastamonu Court Records numbered 210 and dated 1732-1733. Accordingly, the study focuses on how the Ottoman women were present in courts between 1732-1733, specific to the Kastamonu court. Screening the records, it was seen that women were present in approximately 80% of the documents.

Keywords: Court, Woman, Kastamonu, Court Records, Social Gender.

Giriş

Toplumun bir parçası olarak kadının en temel görevi, bugün ve geçmişte olduğu gibi anneliktir. Modern dönemde kadın, annelik niteliğinin yanında daha birçok görevler üstlenerek; toplumda varlığını kanıtlamaya çalışır halde görülmektedir. Bugün kadının toplumsal veya kamusal alanda varlığının sorgulandığı, erkek ve kadın eşitliğinin tartışıldığı ve kadın haklarının savunulmaya ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Oysa İslamiyet'ten önce Türklerde kadın, ata binen, silah kullanan, savaşa katılan, devlet yönetiminde söz sahibi olan, elçi ağırlayan durumdaydı. Bu dönemde kadının velayet ve mülkiyet hukukunda erkeklerle eşit haklara sahip olduğu bilinmektedir (Altındal, 1994: 9). İslamiyet'ten sonra ve Osmanlı döneminde ise kadının hukukî, toplumsal, sosyal ve ekonomik durumunda bazı değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler, öncelikle toplumda hukukun ve geleneklerin erkek iktidarına öncelik tanınması şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, Osmanlı'da kadın tarihi uzun yıllar yazılmamış ve kadın yok sayılmıştır (Gürhan, 2017: 1644-1645). Bu bağlamda kadın tarihinin yazılması için Osmanlı tarihinin nasıl yazıldığı önem kazanmaktadır. Osmanlı tarihi uzun bir süre hem Türkiye'den hem de dışarıdan tarihçiler tarafından şarkiyatçı bir bakış açısıyla yazılmıştır (Yılmaz, 2012/1: 64). Daha önce tarihi yazan erkekler, sadece kendi yaptıklarını kayda geçirmişler, tarihin konusu da erkeklerin tarihte yapıp ettikleri olmuştur. Bu durum, kadınların deneyimlerinin önemsenmemesine ve görünmez olmalarına neden olmuştur (Gürhan 2017: 1645; Çakır, 2010: 44). Son zamanlarda sosyal tarih yazımı ile birlikte kadın araştırmalarının sayısı artmıştır. Özellikle Faroqhi, Jennings, Gerber gibi yabancı araştırmacıların Ankara, Kayseri, Bursa mahkemeleriyle ilgili olarak yaptıkları çalışmalar Osmanlı kadın çalışmalarının öncüleridir (Faroqhi, 1987; Jennings, 1975: 53-114; Gerber, 1980: 231-244). Osmanlı kadını hakkında yapılan bu ilk çalışmalar, kadınların adalet arayışı, kadın ve vakıf ilişkisi, gayrimüslim kadınlar, aile tarihi, tereke kullanımına dair çalışmalar gibi çeşitli konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Ortaya çıkan eserler, genel olarak Osmanlı kadınının tecrübelerini, aile ve toplum içindeki pozisyonlarını ve cinsiyetler arası ilişkileri görmek ve kadın-hukuk ilişkisini yansıtmak bakımından önemlidir (İpşirli, Argt, 2005: 576).

Kamusal alandaki erkek egemenliği ve bütün kamusal alanın erkeklere göre düzenlenmesi, kadının toplumda pasif bir konumda kalmasının nedenleri arasında gösterilebilir. Toplumsal cinsiyet ve kadın kimliğinin oluşumu konusunu içeren çalışmalarda bu durum gözlenmektedir (Berktaş, 2003: 50-52; Metin, 2017: 82-91; Açık, 2015: 38-40). Osmanlı kadını ile ilgili onları anlatan yeteri kadar kaynak olmamasına rağmen, Şer'iyye Sicilleri, Şikâyet Defterleri, Ahkâm Defterleri kadın çalışmalarının en temel kaynaklarıdır. Bu kaynakların kadını anlattığı ölçüde kadınlar hakkında tespitler yapabilmek mümkündür. Bunların içinde de mahkeme

tutanakları olan şer'iyeye sicillerinin ayrı bir önemi vardır (Gedikli, 2007: 73-96). Çünkü kadınlar, kendilerine tanınan en önemli hukukî hakları olan mahkemeye başvurma hakkını çok iyi kullanmışlardır. Kaza merkezlerinde kadı tarafından kurulan mahkemelere erkekler kadar kadınların da geldiği tespit edilmiştir. Tabi ki bu durumda, mahkemenin açıklığı, erişilebilirliği, çabukluğu ve tarafsızlığı büyük bir rol oynamaktadır. Yine de mahkemelerin genellikle orta sınıf mensuplarınca, özellikle babalarını ve eşlerini kaybeden ve hane halkı arasında nüfuzlu ve zengin bir erkeğin bulunmaması sebebiyle güçlü akrabalık bağları bulunmayan kadınlar tarafından kullanıldığı da bilinmektedir. (Zarinebaf-Shahr, 2000: 241). Buna rağmen mal varlığı, sınıfı, köylü ya da kentli olma durumu fark etmeksizin her Osmanlı kadını mahkemeye gelmiş ve daha çok evlenme, boşanma, mülk edinme, miras gibi konuları gündeme getirmişlerdir (Akyüz, 2007: 77). Çalışmada, Kastamonu kadısı tarafından kurulan mahkemede tutulan 210 numaralı Kastamonu Şer'iyeye Sicili ana kaynak olarak kullanılmıştır. Sicil H. 1144-1145 M. 1732-1733 yıllarını içermektedir ve 400 sayfadır. Bu sicilin seçilmesinin sebebi, sicilin sayfa sayısının fazla olması ve sicilden tespit edildiğine göre kadının günlük ve senelik işlem hacminin fazla olmasıdır. Çalışmanın amacı, Kastamonu mahkemesinin bir yıllık işlem yoğunluğu içinde kadınların mahkemeye hangi konularda ne kadar yansıdığını tespit etmektedir.

1.Mahkemede Kadınların Taraf Oldukları Tereke İşlemleri

Sicilden anlaşıldığına göre, kadınları mahkemeye getiren ilk sebep, miras işlemleridir. Osmanlı miras hukuku İslam hukukuna göre şekillenmiştir. Mirasçı olma şartları arasında kan hısımlığı ve evlilik bağı yer almaktadır. Buna göre kadınlar, eş, anne, kız, kardeş ve nine olarak mirasçı sıfatıyla tereke işlemleri için sık sık mahkemeye gelmişlerdir. Terekenin taksimi konusunda kadın varislerin erkek varislere göre yakınlarının terekesinden ne kadar faydalandığı konusu önem kazanmaktadır. Örneğin, koca çocuk olması durumunda terekeden dörtte bir alırken kadın sekizde bir; çocuğun olmaması durumunda koca terekenin yarısını alırken kadın dörtte birini almaktadır (Aydın, 2017: s. 307-308). Mahkeme, kadın-erkek arasında bu farklılığı öngören İslam veraset hukukuna göre karar veriyordu (Baer-Göçek, 2000: 59-60). Alpaslan mahallesinden Kapıcı el-Hacc Mustafa'nın terekesi üzerinden hareketle bu durumu görmek mümkündür. Kapıcı el-Hacc Mustafa'nın varisleri annesi Alime, kardeşleri Receb, Emine ve Fatma'dır. Tereke miktarı, 787,5 kuruştur. Terekenin varisler arasında taksimi; Alime'ye 131 kuruş, Receb'e 328,5 kuruş, Emine ve Fatma'ya 164'er kuruş şeklindedir. Buna göre erkek kardeş kız kardeşlere göre terekeden daha fazla pay almıştır (KŞS 210, 168, 331). Örnekten de anlaşılacağı üzere tereke kayıtlarında ölünün borçları, teçhiz ve tekfin masrafları çıkarıldıktan sonra tereke miktarı yazılır. Yazılan bu tereke miktarı varisler arasında veraset hukukuna göre pay edilir. Bu paylaştırılmaya göre mirasçı olarak kadınlar kendilerine düşen hakkın verilmesi veya verilmemesi durumunda mahkemeye gelmekten çekinmemişlerdir. Örneğin, Kastamonu kazası

Cemalağa mahallesinden olup İstanbul'dan gelirken Bolu'da vefat eden Taşçı Halil Beşe'nin veraseti, ayrıldığı eşi Hatice, kızları Fatma ve Züleyha ile kardeşi Ayşe'ye aittir. Taşçı Halil Beşe'nin kardeşi Ayşe, el-Hacc Mehmed Çelebi'nin vekâleti ile terekeye el koyan yine Taşçı Halil Beşe'nin kızları Züleyha ve Fatma hakkında mahkemeye başvurmuştur. Ayşe, terekeden kendisine kalan emlak ve eşya için 69 kuruş ile 15,5 kuruşluk yedi batman alet ve 20 batman yapağı almıştır. Mahkemede kadı huzurunda kardeşinin kızlarının zimmetlerini temize çıkarmış ve terekeden hissesini aldığı mahkemeye tasdik ettirmiştir (KŞS, 210, 115, 224). Genellikle bu şekilde tutulan tereke işlemleri ile ilgili kayıtlarda ismi geçen kadınların taraf oldukları veraset işlemlerinin konusu ve sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Mahkemede Kadınların Taraf Oldukları Veraset İşlemlerinin Konusu ve Sayısı

Kadınların Taraf Oldukları Veraset İşlemlerinin Konusu	Kayıt Sayısı
Veraset mallarını paylaşarak kayıt altına almak	21
Tereke işlemleri için vekil, vasi ve kayyum tayin etmek	18
Tereke sahibinin ölüm nedenine göre meydana gelen diyet davası ve varislerin keşif talebi	16
Varisler tarafından terekeden hisse veya mal satışı ve hibesi	13
Varisler arasında malları bölüşmede çıkan anlaşmazlık	12
Tereke sahibinin varisler dışında alacağı davaları	11
Terekeden nafaka talebi	4
Terekeden varisler dışındaki kişiler tarafından haksız yere alınan mahsul davası	3
Toplam	98

Tablodan anlaşılacağı üzere, tereke işlemleri ile ilgili olarak kadınlar daha çok veraset mallarını bölüştükten sonra kayıt altına aldırma için mahkemeye gelmişlerdir. Varis olarak kadınları mahkemeye getiren ikinci sebep olarak, tereke işlemleri için vekil, vasi ve kayyum atanması talebi yer almaktadır. Üçüncü sırada tereke sahibinin ölüm nedenine bağlı olarak meydana gelen "dem-i diyet" davası ya da vefat eden kişinin keşfinin yani olay yeri incelemesinin yapılması isteği bulunmaktadır. Varisler tarafından terekeden hisse veya mal mülk satışı dördüncü sıradadır. Varisler arasında hisse paylaşımından kaynaklanan anlaşmazlıklar ya da paylaşımına sadık kalmamaktan meydana gelen davalar, tablonun beşinci sırasındadır. Tereke sahibinin varisler dışında alacağının olması doğal olarak varisleri alacaklı yapmaktadır. Nafaka talebi ve varisler terekeye el koymadan varisler dışında terekeden yapılan haksız paylaşım da yine kadınların varis olarak mahkemeye gelme nedenlerindedir. Bu konular, örnekler üzerinden anlatılacaktır.

1.1.Veraset Mallarını Paylaşarak Kayıt Altına Almak

Hukukun kadınlara tanıdığı en önemli haklar, evlilik devam ederken mehir, nafaka ve miras olma hakkıdır. Ayrılma durumunda ise iddet süresince iddet nafakası ve mehir hakkı devreye girer. Günümüzdeki gibi boşanma sonrasında devam eden bir nafaka hakkı yoktur. Sadece çocuk olursa ve çocuğun bakımı anneye bırakılmış ise çocuklar için nafaka hakkı doğar. Buna göre, kadınları veraseti paylaşma konusunda mahkemeye getiren sebeplerin başında vefat eden ve çoğunlukla da boşanmış oldukları eşlerinin terekesinden mehir ve iddet nafakası haklarını almak isteği gelmektedir. Kocanın ölmesi ya da karı-kocanın ayrılması durumunda ödemesi sonraya bırakılan “mehr-i müeccel”in kadına ödenmesi gerekmektedir (Acar, 2011: 380). Bu hak, bazen terekeye el koyan varisler arasında dava konusu olurken bazen de örnekte görüldüğü gibi doğrudan hakkın verilmesi şeklinde neticelenmiştir. Örneğin, İpçiler mahallesinden iken vefat eden eski şehir kethüdası oğlu es-Seyyid Hasan’ın ayrıldığı eşi Havva, terekeye el koyan kayını es-Seyyid Hüseyin Çelebi’den es-Seyyid Hasan’ın terekesinden mehir ve iddet nafakası hakkını talep etmek için mahkemeye gelmiştir. Terekede 22 kuruşluk mehir ve iddet nafakası hakkı bulunan Havva’ya 22 kuruşluk bir inek, iki düve, bir tosun ve bakır kap kaçak verilmiştir (KŞS 210, 246, 483).

Terekeden hisse talebi ile mahkemeye başvuran kadınların içinde olduğu kayıtların sayısı 21’dir. Toplam 32 kadın bu konuda mahkemede yer almıştır. Kadınların 22’si vekilleri ve ikisi vasileri tarafından temsil edilmişlerdir. Bu konuda kadınları daha çok terekeden mehir ve iddet nafakası haklarının talebi mahkemeye getirmiştir.

Mehir, kadına verilen değeri sembolize etmek, boşamayı güçleştirmek, dul kalma halinde malî güvence olmak gibi gerekçelerle evlenen erkeğin eşine verdiği maddi bir değerdir. Kadınlar, ölen kocalarından bu hakkın talebi için mahkemeye gelmeleri, kadınların bu haktan mahrum edilmek istendiklerini gösterebilir. Günümüzde özellikle bazı bölgelerde kadınların miras ve mehir hakkının verilmemesi geçmişe dayanmaktadır.

1.2.Tereke İşlemleri İçin Vekil, Vasi ve Kayyım Tayini

Sicilde, vefat eden kişinin tereke işlemleri için varislerin vekil, vasi ve kayyım atama talebi ile mahkemeye geldikleri görülmektedir. Bu konuyu içeren ve içinde taraf olarak kadınların geçtiği kayıt sayısı 18’dir. Eksik ehliyetli ve ehliyetsiz kişilerin bakım, terbiye ve gözetilmesi, onlarla ilgili hukukî işlemlerin yapılması ve yine mallarının korunup iade edilmesi vesâyet ve vekâlet olarak iki şekilde gerçekleşmektedir (Aydın, 2017: 222). Eda ehliyeti bulunmayan veya eksik olanları himaye ve mallarını idare etmeye ilişkin sorumluluğa vesâyet bu sorumluluğu üstlenen kişiye de vasi adı verilmektedir (Bardakoğlu, 2013: 66). Değerlendirilen sicilde, 13 kayıt vasi tayini ile ilgilidir. Bilindiği gibi çoğunlukla babanın bulunmadığı durumlarda anne vasi tayin edilirdi. (Aydın, 2017: 223). Örneğin, Bedirgazi

mahallesinden Kırcalı Mustafa Beşe'nin küçük kızı Hatice'ye annesi Fatma vasi olarak tayin edilmiştir (KŞS 210, 63, 118).

Vekâlet, bir kişinin birine kendi adına hukukî işlem yapma yetkisi vermesi demektir (Aybakan, 2103: 1). Kadın varislerin de olduğu üç belgede tereke işlemleri için vekil tayin edildiği görülmektedir. Örneğin, Topçuzade mahallesinden vefat eden Tohatluzade Mehmed Ağa'nın varisleri eşi Şerife ile oğlu es-Seyyid Ahmed'in vasisi yine annesi Şerife, Mehmed Ağa'nın tereke ile ilgili her türlü işlemi için damadı es-Seyyid Hasan Efendi'yi vekil tayin etmiştir (KŞS 210, 153, 301).

Yaşayıp yaşamadığı belli olmayan, kayıp durumda olan Atabeygazi mahallesinden Osman Beşe'nin mal ve eşyasına sahip çıkmak için eşi Rahime kayyım atanmıştır (KŞS 210, 182, 357). Kayyımın, bu örnekte kullanılan anlamı, kadı tarafından kısıtlı, gaip gibi kişiler adına hukukî tasarruflarda bulunmak üzere tayin edilen kişilerdir (Özmel, 2002: 107). Örnekten anlaşıldığına göre, Rahime gaip olan eşi adına her türlü hukukî tasarruflarda bulunma hakkına sahiptir.

1.3.Tereke Sahibinin Ölüm Nedenine Göre Meydana Gelen Diyet Davası ve Varislerin Keşif Talebinde Bulunması

Mahkemenin en başta gelen görevlerinden bir tanesi de olay yeri inceleme gibi çalışmasıdır (Ortaylı, 2017: 79; Kavaklı, 2013: 117-142). Şüpheli ölümlerde, varislerin mahkemeden keşif talebinde bulunup, yakınlarının ölüm nedeninin belirlenmesini talep etmeleri diyet cezasının ortaya çıkması için önemlidir.(Aydın, 2017: 193). Bu durumda, mirasçılar ya kasten öldürüldüğü anlaşılan yakınlarıyla ilgili olarak "dem-i diyet" davası açabilirler ya da kaza ile meydana gelen ölümlerde dem-i diyet davalarının olmadığını mahkemede dile getirebilirlerdi. Kadınların taraf olarak yer aldığı ve bu konuyu içeren belgelerin sayısı 16'dır. Bu belgelerin 12'si dem-i diyet ile ilgili iken dördünde ölen kişi ile ilgili keşif talebi vardır. Örneğin, vefat eden Hallaçlar köyünden Fatma'nın annesi İsmihan ile oğulları Osman ve Mustafa, mahkemeye gelerek Fatma'nın erik ağacından düşerek öldüğünü söyleyerek keşif talebinde bulunmuşlardır (KŞS 210, 85, 163). Kırkçeşme mahallesinden Hüseyin Beşe'nin Abdülcebbar mahallesinin mescidi önündeki yolda ölü olarak bulunması üzerine öldürüldüğünü düşünen varisleri annesi Fatma, eşi Havva ve kardeşleri Hasan Beşe ve İbrahim mahkemeye başvurarak keşif talebinde bulunmuşlardır (KŞS 210, 17, 34).

Sicilde geçen dem-i diyet davasıyla ilgili örnek, öldürülen Bayındır Divanından Benli Mehmed Beşe ile ilgilidir. Varisleri, boşandığı eşi Ayşe ile kardeşleri Hüseyin Beşe ve Ali Beşe'dir. Varisler maktulün dem-i diyet talebi için divan halkı hakkında davacı olmuşlarken aralarında 140 kuruş divan halkından alınması üzerine barış yapılmıştır (KŞS 210, 93, 179).

Bu konuyla ilgili toplam 24 kadın mahkemeye bu sebeplerle gelmiştir. Bunlardan beşi vekilleri aracılığıyla mahkemede temsil edilmişlerdir.

1.4. Varisler Tarafından Terekeden Hisse veya Mal-Mülk Satışı ve Hibesi

Tereke işlemleri ile ilgili olarak varislerin içinde kadınların da olduğu terekeden hisse ya da mal-mülk satışı ve hibesi ile ilgili sicilde yer alan belgelerin sayısı 13'tür. Erkeklerden daha çok kadın varislerin bu yola başvurdukları görülmektedir. Örneğin Gökdere mahallesinden vefat eden Mustafa Beşe'nin varisi annesi Alime vekili Hafız Mehmed'in vekâleti ile terekedeki evde olan hisse hakkını terekeye el koyan Mustafa Beşe'nin kardeşi Ahmed Çelebi'ye satmıştır (KŞS 210, 33, 61).

Sicilden anlaşıldığına göre, toplamda 20 kadın terekeden kendilerine kalan mal ve mülklerini satmak için varislerle birlikte ya da tek olarak mahkemeye gelmiştir. Bunlardan 10'u vekilleri tarafından temsil edilmişlerdir.

1.5. Varisler Arasında Malları Bölüşmede Çıkan Anlaşmazlık

Sicilden anlaşıldığına göre varisleri tereke ile ilgili olarak mahkemeye getiren sebepler içerisinde mal paylaşımından doğan anlaşmazlık ve bu konunun davaya dönüşmesi yer almaktadır. Bu konuda içinde kadınların da bulunduğu varislerin mahkemeye geldiği kayıt sayısı 12'dir. Bunlardan sekizinde tek başına kadın varis varken ikisinde diğer varislerle birlikte kadınlar vardır. İki kayıta erkek varis, içinde kadınlarında olduğu varisler hakkında mahkemeye gelmiştir. Konuya, Kübcügez mahallesinden vefat eden Pazarbaşı oğlu Ali Çelebi'nin mecnun oğlu Molla Mustafa ile kızı Ayşe arasındaki hisse paylaşımından doğan miras davası örnek olarak gösterilebilir. Molla Mustafa mecnun olduğu için mahkemede vasisi amcası Ahmed Çelebi tarafından temsil edilmiştir (KŞS 210, 143, 281). Görüldüğü gibi miras davaları daha çok varisler arasında yaşanırken bir de kadınların mehir ve iddet nafakası hakkını talep ettikleri davalar da vardır. Örneğin, Fatma boşandığı eşi İsmaili köyünden Halil'in vefat etmesi üzerine terekesine el koyan babası Ahmed Halife'yi vekili eşi Mustafa Beşe'nin vekâleti ile mehir ve nafaka hakkını talep etmek için dava etmiştir (KŞS 210, 148, 292).

Daha çok varisler arasında ve vefat eden eşin mehir ve iddet nafakası hakkına binaen terekedeki malları paylaşma konusunda ortaya çıkan davalarda kadınların tek taraf olarak mahkemeye başvurmaları onların tereke hakkından mahrum edilmek istendikleri izlenimini verebilir. Sicile göre toplam 16 kadın bu anlaşmazlıklarda kayıtlara konu olmuştur. Bunlardan 6'sı vekilleri aracılığıyla temsil edilmişlerdir.

1.6. Tereke Sahibinin Varisler Dışındaki Kişilerden Alacağı Davaları

Tereke sahibinin hayatta iken alacaklı olması üzerine öldükten sonra varisleri tarafından bu alacaklar dava konusu olabilmektedir. Bu şekilde düzenlenmiş belge sayısı 11'dir. Bu konularda kadınların genellikle varislerle birlikte mahkemeye geldikleri görülmektedir. Üç kayıta tek

başına kadın vardır. Örneğin, Havva eşi İpçiler mahallesinden Mehmed Beşe'nin Basmacı el-Hacc Ahmed de olan alacağını talebi, aralarında dava konusu olmuştur. Havva'ya göre eşi Mehmed Beşe, Basmacı el-Hacc Ahmed'e basma çiti emanet vermiş o da bunları satarak para kazanmış ancak parasını vermemiştir (KŞS 210, 18, 37).

Sicilden anlaşıldığına göre bu konuda 20 kadın bu sebeple mahkemeye gelirken bunlardan 12'si vekilleri ve dördü vasileri tarafından temsil edilmişlerdir.

1.7.Nafaka Talebi

Kadınların mahkemeye gelmelerinin en önemli sebeplerinden biri de ölen eşlerinin terekesinden geride kalan küçük çocuklarının bakımı için nafaka talep etmeleridir. Bu konu, İslam hukukunda hidâne kavramıyla ilgilidir. Evlilik devam ederken çocukların bakım ve terbiyesinden anne ve baba birlikte sorumlu olurken boşanma durumunda çocukların beden ve ruhen sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesini, gözetilip eğitilmesinin konu alan velâyet hidâne terimiyle ifade edilir. Buna göre çocukların hidâne hakkı öncelikle anneye aittir (Bardakoğlu, 1998: 467-471). Konuyla ilgili örnekte, Alacamescid mahallesinden vefat eden Basmacı el-Hacc Mehmed'in küçük kızları Ümmügülsüm ve Hatice'nin vasileri anneleri Fatma, mahkemeye gelerek kızları için ölen babalarının terekesinden nafaka talep etmiştir (KŞS 210, 98, 187). Bu konuda üç kadın vasi olarak, bir kadın da kardeş olarak mahkemeye gelerek vefat eden yakınlarının terekesinden nafaka talep etmişlerdir. Böylece konuyla ilgili kayıt sayısı dörttür.

2.Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Aile Hukuku İle İlgili Konular

2.1.Boşanma ve Mehir

İslam hukukuna göre erkek ve kadın arasında şart olmamakla birlikte sıhhatli bir evliliğin olması için mehir gereklidir. Nikâhın şartlarından olmasa da sonuçlarından biri olan mehir, evlenecek erkeğin karısına verdiği veya taahhüt ettiği para veya mal anlamına gelmektedir. Mehir kadının malıdır ve dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Bu gerekçeyle İslam toplumunda kadınlara tanınan en önemli haklardan biri olarak değerlendirilebilir. Peşin ödenen mehir, "mehr-i muaccel"; ödemesi sonraya bırakılan ise "mehr-i müeccel" olarak adlandırılır (Aydın, 2017: 278-280; Yargı, 2006: 259-270; Ortaylı, 210: 95-105). Kadınlar, eşlerinden boşandıklarında ya da eşleri öldüğünde, yukarıda tereke ile ilgili örneklerde de görüldüğü gibi, alınmamış ya da sonraya bırakılan mehir hakkını mahkemeye başvurarak talep edebilirlerdi. İşte kadınları mahkemeye getiren en önemli sebeplerden biri boşanma konusu ve buna bağlı olarak mehir ve iddet nafakasıdır. Değerlendirilen kayıtlarda karı-koca arasında gerçekleşen boşanma, daha çok karı-kocanın anlaşarak evlilik birliğine son vermeleri şeklinde gerçekleşen "muhâlaa" dır. Kadın mehir ve iddet nafakası hakkından feragat ederek boşanabileceği gibi taraflar arasında

muhâlaa bedelinin belirlenmesi şeklinde de boşanma gerçekleşebilirdi (Aktan, 1992: 412). Boşanmış veya nikâhı feshedilmiş kadının beklemesi gerekli olan iddet içerisinde kadının nafakası kocasına aittir. Buna da iddet nafakası adı verilmektedir (Aydın, 2017: 291). Boşanma ile birlikte ortaya çıkan mehir ve iddet nafakası konuları ile ilgili değerlendirilen yıllarda toplam 28 kayıt vardır. Bunların 24'ü doğrudan boşanma ile ilgili olup, 4'ü mehir ve iddet nafakası ile ilgili açılmış davalardır. 24 boşanma kaydının 18'inde de kadınların mahkemeye bizzat başvurdukları anlaşılmaktadır. Buna göre, boşanma durumlarını kayıt altına aldırarak konusunda erkeklere göre kadınların daha istekli oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, erkek egemen bir toplumsallıkta, kadınların kendi olası mağduriyetleri söz konusu olduğunda, devlet ve hukuk güvencesi arayışlarının bir yansıması olarak yorumlanabilir. Mehir ve iddet nafakası konusu davalarında ise kadınların doğrudan mahkemeye geldikleri ve vekil kullanmadıkları görülmektedir. Sadece boşanma olayının kayıt altına alınması için mahkemede bulunan 24 kadından altısı vekil kullanmıştır. Bu kayıtlardan genellikle kadınların mehir ve iddet nafakası hakkından feragat ederek ya da bu haklarına karşılık bir boşanma bedeli alarak boşandıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, Devencililer mahallesinden Fatma, boşandığı eşi Mehmed hakkında mahkemede mehir ve iddet nafakası hakkından feragat ederek boşandığını mahkemede beyan etmiştir (KŞS 210, 39, 74). Başka bir örnekte Kırkçeşme mahallesinden Rahime, amcası Veliyyüddin Çelebi'nin vekâleti ile mahkemeye başvurarak boşandığı eşi Melekzade Ahmed Efendi'den 60 kuruşluk mehir-i müeccel ve iddet nafakası hakkı karşılığında kayıta geçen ifadeyle "bedel-i hal" boşanma ücreti olarak bir ev aldığını beyan etmiştir (KŞS 210, 15, 31).

Mehir ve iddet nafakası ile ilgili davaların ikisi mehirciler kefil olan kişiler hakkında açılmıştır. Örneğin, Devencililer mahallesinden Ünzüle, kayınpederi Osman Beşe hakkında mahkemeye başvurmuştur. Ünzüle, eşi Mehmed ile evlenirken Osman Beşe Ünzüle'nin 20 kuruşluk mehir-i müeccel hakkına kefil olmuştur. Mehmed ölünce mehir hakkını Osman Beşe'den talep etmektedir. Osman Beşe, mehirciler kefil olduğunu ancak oğlunun ölmediğini söylese de Ünzüle eşi Mehmed'in öldüğünü şahitler ile ispatlamıştır (KŞS 210, 198, 401). Bu örnekten anlaşılacağı üzere, mehircilerin ödenmesine kefil olan Ünzüle'nin kayınpederi Osman Beşe, mahkemede şahitlerin ispatı ile kocasının ödemeye yükümlü olduğu mehirciler Ünzüle'ye vermek zorunda kalmıştır. Anlaşılacağı üzere Osmanlı taşrasında yaşayan bir başka kadının hakkı da yine hukuk teminatı altında ancak mahfuz tutulmuştur.

Konu ile ilgili diğer iki dava, mehir ve iddet nafakası hakkının talep edilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Örneğin Mergüze kazası İncügez köyünden Saime, eşi Atabey mahallesinden sipahi Mehmed Bey hakkında mehir, iddet nafakası ve doğan oğlunun nafakası konusunda davacı olmuştur. Saime, eşinin 25 kuruş mehir-i müeccel ve iddet nafakası hakkını vermeden boşandığını ve hatta boşandığı sırada hamile olduğunu ve doğan oğlunun nafakasını da ödemediği iddiası ile mahkemeye başvurmuştur. Mehmed

Bey mahkemede, eşine boşanma bedeli olarak bir sim saat, bir çuka, bir boğasi vererek boşandığını ve boşandıkları esnada eşinin hamile olmadığını söylemiştir. Şahitler ise Saime'nin boşanma bedeli olarak adı geçen eşyaları alarak eşinden boşandığını doğrulamışlardır (KŞS 210, 59, 111). Görüldüğü üzere bu kez mahkemenin nosyonu, hakikatin aydınlatılması noktasında ortaya çıkmıştır.

Toparlamak gerekirse, kadınların mahkemeye gelme sebeplerinin başında boşanmalarını hukuksal bir temele dayandırma ihtiyacı gelmektedir. Yine boşanma sırasında çıkan anlaşmazlıklar da kadınları bu konuda mahkemeye getiren sebepler olmuştur. Aile hukuku ile ilgili konularda genellikle kadınların eşleri hakkında mahkemeye başvurdukları anlaşılmaktadır.

2.2.Nikâh

Değerlendirilen yıllarda nikâhla ilgili kadınları ilgilendiren kayıtların sayısı altıdır. Bunlardan ikisi, velinin izni alınmadan gerçekleştirilen bir nikâhla ilgilidir. İslam hukukuna göre, "velisiz nikâh olmaz" hadisiyle, âkil ve baliğ olmayan kadınların nikâhına mutlaka velilerinin rızası gerekli kabul edilmiştir. Baliğ ve âkil olan kadınların ise evlenmelerinde velilerinin rızası Hanefî mezhebinde aranmamış olmasına rağmen diğer mezheplerde nikâh sırasında velinin rızasının alınması uygun görülmüştür (Aktan, 1992: 400). Konu ile ilgili ilk örnek, velisinin iznini almadan evlenen Gökdere mahallesinden Ahmed Beşe'nin kızı Ümmügülsüm ile ilgilidir. Kayıttan anlaşıldığına göre, Ümmügülsüm babasının iznini almadan dedesi Mehmed'i vekil yaparak Osman ile evlenmiş ve hatta onun evine taşınmıştır. Velisi olarak babası, mehir ve denkli konularda itiraz etme hakkına sahipken, Ahmed Beşe, izni olmadığı gerekçesi ile mahkemeye başvurarak bu nikâhın feshini istemiştir. Mahkeme, Ahmed Beşe'yi haklı bularak, veli izni olmadan yapılan söz konusu nikâhın yenilenmesine karar vermiştir. Anlaşıldığı üzere, mahkeme nikâhın yenilenmesini isteme yoluyla, velinin ikna edilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmıştır. Neticede, Ümmügülsüm ile Osman yenilenen nikâhlarında bir kez daha baba Ahmed Beşe'den izin almaksızın yine dede Mehmed'in vekâleti ile evlenmişlerdir. Olay üzerine Ahmed Beşe bir kez daha mahkemeye gelmiş ancak bu defa eşi Ayşe hakkında davacı olmuştur. Ahmed Beşe, Osman kızını istemeye gelince eşi Ayşe'ye eğer kızımızın Osman'la evlenmesine izin verirsen dokuz talak boş ol şeklinde şart etmiştir. Ayşe her ne kadar izninin olmadığını söylese de babası Mehmed'in nikâha vekillik yapması Ahmed Beşe'yi kızının nikâhında karısının rızası olduğu konusunda şüpheye düşürmüştür. Hadise üzerine Ayşe mahkemede kızının evlenmesinde rızası olmadığına dair yemin etmiştir (KŞS 210, 79, 51; 80, 154). Ayşe'nin yemini nedeniyle Ahmed Beşe, karısından boşanmak zorunda kalmamıştır. Talak üzerine yapılan boşama yemini, şarta bağlı boşama kapsamında gerçekleştiğinden, şartın gerçekleşmemesi boşanmayı geçersiz kılmıştır (Okur, 2009: 13).

Konuyla ilgili bir diğ er ö rnekte, İ sfendiyarbey mahallesinden Rabia ile ilgilidir. Rabia bizzat kendisi mahkemeye gelerek Hacıhamza mahallesinden İ smail hakkında davacı olmuştur. Rabia'ya göre kendisi baliğ olmadan önce annesi, İ smail ile nikâhını kıymıştır. Mahkemeye başvurduğu günün sabahı adet görüp baliğ olan Rabia, hemen mahkemeye başvurarak nikâhın feshini talep etmiş ve nikâhı feshedilmiştir (KŞS 210, 129, 250). Erkek ve kadın arasında gerçekleşecek nikâhın sahih olması için belli şartları vardır. Bu şartlardan biri de tarafların âkil ve baliğ olmalarıdır. Büluğ çağına ermeden babası veya dedesinin dışındaki bir velisi tarafından evlendirilen kadınların nikâhları bağlayıcı değildir. Bu şekilde nikâhı kıyılan kadınlar, bu nikâhı tek taraflı irade beyanlarıyla feshedebilirler (Aydın, 2017: 267). Rabia hukukun kendisine tanıdığı bu hakkı mahkemeye gelerek kullanmıştır. Genç bir kadının hakları konusunda bilgi sahibi olmadığını aynı zamanda hakkını aramak konusunda da irade gösterdiğini yansıtmaya açısında Rabia örneği önemlidir.

Sahi bir nikâhın şartlarından biri de erkek ve kadın arasında karşılıklı rızanın olmasıdır. Bu rızanın olması durumunda evlenecek taraflardan birinin, genellikle Türk adetlerine göre erkek, kadına evlenme teklifi yapması yani icabta bulunması, kadının da bu teklifi kabul etmesi gerekir. İ cab ve kabulün bulunmadığı nikâh geçerli değildir (Aktan, 1992: 398). Buna göre, Gürdeşe köylü Celepoğ lu Ali ile Budak köylü Çoban Hacı her ikisi de Fatma ile evlenmek istemektedir. Fatma ise mahkemede kendi rızası ile Celepoğ lu Ali ile evlenmek istediğini beyan etmiştir (KŞS 210, 200, 405).

Osmanlı hukunda nikâhın zaman zaman mahkemede bizzat kadı tarafından kıyıldığı da görülmektedir (Aydın, 2017: 276). Buna göre bir yılda Kastamonu mahkemesinde kıyılan bir nikâh kaydı örneği vardır. Bu kayıtta, Gökdere mahallesinden Ali, amcasının kızı Fatma ile evlenmiştir (KŞS 210, 17, 35).

Örnekler değerlendirildiğinde kadınların nikâh işlemleri ile ilgili olarak vekile ihtiyaç duymadan bizzat kendilerinin mahkemeye gelmeleri önemlidir. Velisinin izni olmadan kıyılan nikâhın yenilenmesi, genç bir kızın bâliğ olunca nikâhını feshetmek istemesi, başka bir kadının evleneceği kişi hakkında irade beyan etmesi nikâhla ilgili örneklerdir.

2.3.Nişan

Evliliğe atılan ilk adım, nişanlanmadır. Nişanlılık tarafların birbirlerine bazı ödemelerde bulunmalarını zorunlu kılmıyorsa da taraflar birbirlerine, özellikle erkek tarafı kız tarafına âdetlere göre bir takım hediyelerde bulunmuş ve hatta mehirin bir kısmını ya da tamamını peşin olarak ödemiş olması gerekir (Aktan, 1992: 397; Cin, 1974: 46-50). Nişan bozulduğunda erkek tarafının verdiği bu hediyeler taraflar arasında sorun oluşturabilirdi. Mehirin tamamı ya da bir kısmının ödenmesi durumunda nişan bozulunca iade edilmesi gerekirken, hediye olarak verilen eşyalar Hanefi mezhebine göre hibe hükümlerine tabi tutulurdu. Hediyeler aynen duruyorsa iade

edilir, kullanılmış ya da tükenmiş ise iade edilmez (Bardakoğlu, 1998: 421-426). Kadınların yer aldığı nişanla ilgili olarak toplam beş kayıt vardır. Bunların hepsinde erkekler, kadınlar hakkında mahkemeye gelmişlerdir. Mahkemede beş kadından üç kadın vekili ile temsil edilmiştir. Kayıtların konusu genellikle nişanın feshedilmesi ve nişan sırasında erkek tarafının verdiği hediyeler ile ilgilidir. Örneğin, Muzaffereddin mahallesinden Abbas Ağa, Kozkırın köyünden Hatice hakkında mahkemeye gelmiştir. Hatice'nin vekili babası Receb'dir. Abbas Ağa, nişanlısı Hatice ile nikâhın olmadığını, nişanın feshedildiğini ve kızın babası Receb'e nişan için verdiği eşyalara karşılık Receb'den 5 kuruş aldığını mahkemeye bildirmiştir (KŞS 210, 107, 205).

2.4.Nafaka

İslam hukukuna göre eşin bütün masrafları kocaya aittir. Koca karısına olan nafaka yükümlülüğünü yerine getirmez ve evinin ihtiyaçlarını karşılamazsa kadın mahkemeye başvurarak kendisi ve çocukları için nafaka talebinde bulunabilirdi. Nafaka için zorunlu bir miktar yoktur; bu kocanın maddi durumu ve örfü göredir. Ancak mahkeme tarafından bir nafaka takdir edildiğinde koca nafakayı ödemek zorundadır (Aydın, 2017: 280-281). Kadınları eşleri hakkında mahkemeye getiren sebeplerden biri de nafakadır. Dört kayıt nafaka ile ilgili olup bunların hepsinde kadınlar eşleri hakkında mahkemeye gelmişlerdir. Sadece bir kadın vekil kullanmıştır. Örneğin bir nafaka davası, Sorgun kazası Aşağıviran köyünden İsmihan ile ilgilidir. Eşi Ahmed Beşe başka bir şehirde iken malından günlük 10 akçe İsmihan'a nafaka bağlanmıştır. İsmihan nafakayı alamamış ve eşi altı ay önce dönmüştür. Eşinin nafaka borcu 150 kuruş iken 13 kuruşa anlaşmışlardır (KŞS 210, 184, 362). Böylece İsmihan, kocasının mahrum bıraktığı nafaka hakkını yine mahkemeye başvurarak temin etmiştir.

2.5. İddet Süresi

Kadınların mahkemeye başvurma nedenlerinden biri de iddet yani bekleme süresi ile ilgilidir. Bu, evliliği sona eren kadının yeniden başka bir erkekle evlenebilmesi için hukuken beklenmesi gereken süreyi ifade etmektedir (Aydın, 2017: 290-291). Konuyla ilgili belgelerde iki kayıt vardır. İkisi de kadınlar tarafından mahkemeye yansıtılmıştır ve kadınların vekil kullanmadıkları görülmektedir. İlk örnek, Kastamonu'dan çok uzak bir mekândan gelen iki kişi ile ilgilidir. Tebrizli Seyyidetülcihan mahkemeye gelerek, Niğbolulu Süleyman Beşe hakkında iddet süresini beklemeden kendisiyle evlendiği konusunda davacı olmuştur. Süleyman Beşe ise Tebriz'de nikâh yaptığını ve oranın darü'l-harp olması dolayısıyla iddet süresini beklemenin zorunlu olmadığını söylemiş ve hatta mahkemeye bir de fetva sunmuştur. Mahkeme fetvayı kabul etmiş ama yine de tedbir amaçlı, Seyyidetülcihan'ı adet oluncaya kadar ilişkiye girmemeleri gerektiği konusunda uyarmıştır (KŞS 210, 60, 114). Bu örnek kadının özellikle aile hukukunda İslam hukukundan farklı bir karar verdiğinin göstergesidir.

Çünkü iddet süresi için tek bir adet ile iddet süresi sona ermez. En az üç adet süresi geçmesi gerekirken mahkeme, örnekte kadınla ilgili olarak en azından bir adet süresi beklemesini kadına tembih etmiştir. Mahkemenin özellikle aile ve evlilik konusunda İslam'ın hüküm ve kuralları dışında önemli bir ölçüde gelenekleri de izlediği düşünülebilir. Mahkeme, ısrarla bu konuda kanunun tatbikini zorlamamakta gelenek ve şeriat arasında aşırı bir ziddiyet yoksa uzlaşmayı tercih etmektedir (Ortaylı, 1992: 457). İkinci örnek ise Sorgun Kazası Kavak köyünden Fatma ile ilgilidir. Fatma, yeni evlendiği eşi İsmailağa mahallesinden Mehmed hakkında mahkemeye gelmiştir. Kayıttan anlaşıldığına göre, Fatma iddet süresinin dolmadığı konusunda çevreden aldığı duyumlardan dolayı kocasıyla birlikte olamamaktadır. İddet süresini sorgulamak için mahkemeye başvurmuştur. Fatma'nın ölen eşi Mehmed'in kardeşleri Mehmed'in H. 28 Muharrem 1145/M. 21 Temmuz 1732 tarihinde öldüğünü ve iddetin H. 8 Cemâziye'l-âhir 1145/M. 26 Kasım 1732'de tamamlandığını söylemişlerdir. Fatma'nın mahkemeye başvurduğu tarih ise H. 25 Cemâziye'l-evvel 1145/M. 13 Kasım 1732'dir. Buna göre Fatma'nın birkaç gün daha beklemesi gerekmektedir (KŞS 210, 113, 220). Boşanmış kadınların, üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti), kocası ölen kadınların ise dört ay on gün iddet beklemeleri gerekir. Adetten kesilmiş olanlarla henüz adet görmeyenlerin bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapmalarıyla sona erer (Erdem, 2013: 76). Buna göre örnek kayıta geçen tarihlerde Fatma'nın bekleme süresi de dört ay on gündür. Bu örnekte mahkemenin iddet süresine uyduğu görülmektedir.

2.6. Evlilik İzni

Ortadan kaybolan (mefkûd) veya eşini terk eden (gâib) kocanın ölümünün ispatlanması, hükmen ölümüne karar verilmesi neticesinde kadına bir başkasıyla evlenmesine izin verilirdi (Aydın, 2017: 289). Bu sebeple, belgelerde eşlerinin ölümünü ispat ederek başkasıyla evlenmek için mahkemeden izin almaya gelen iki kadın vardır. Bunlar, Balatlar köyünden Fatma ile Deveciler mahallesinden Ayşe'dir. Fatma, eski eşi Ahmed'in Gence seferinden dönerken Niksar yakınlarında öldüğünü ve ölüsünü Ahmed Beşe ve Hasan Beşe'nin Kastamonu'ya getirdiklerini onlara inanıp Ali ile evlendiğini söylemiştir. Mahkeme, Ahmed'in hükmen öldüğünü ve Fatma'nın Ali ile evliliğini onaylamıştır (KŞS 210, 91, 175).

Kadınlar, boşanma ve boşanma ile birlikte ortaya çıkan mehir ve iddet nafakası, nikâh, nişan, nafaka, iddet süresi ve evlilik gibi aile hukuku ile ilgili konularda mahkemeyi sık sık kullanmışlardır. Velisinin izni olmadan yapılan nikâhın yenilenmesi, nikâh işlemi için kadının rızasının alınması, iddet süresi dolmayan kadının evliliğinin sonlandırılmaması aile hukuku ile ilgili önemli ayrıntılardır. Ayrıca bu konuda İslam hukukunun imparatorluğun her yerinde aynı uygulandığını da söylemek zordur. Özellikle aile hukukunda İslam hukukunun yanında geleneklerin de ön planda olduğu unutulmamalıdır (Ortaylı, 1992: 456-467).

3. Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Mülk Alım-Satım Ve Hibe İşlemleri

Osmanlı'da kadınların mülkiyet hakkına sahip oldukları bilgisinden geleneksel aile ekonomisine katkı sağladıkları, ticari hayatta aktif olarak yer aldıkları çıkarımı yapılabilir (Jenning, 1975; Gerber, 1980). Çünkü mülk alım-satım işlemleri, kadınların ticari hayata katılması ile ilgili bir göstergedir. Yapılan çalışmalarda kadınların yaşadıkları bölgede mülk alım-satımlarında aktif rol oynadıkları görülmektedir (Gerber, 1998: 330; Karta, 2016: 145). Bu durum, Kastamonu için de geçerlidir. Değerlendirilen yıllarda, toplam 31 kayıtta mülk alım satım işlemlerinde alıcı veya satıcı olarak kadınların isimleri geçmektedir.

Mülk satıcısı olarak 29 kadın; alıcısı olarak 12 kadın kayıtlarda yer alır. Satış ve hibe işlemlerinde kadınların vekil kullanma oranları bir hayli yüksektir. Örneğin 29 kadından 22'si ve 12 kadından 7'si vekilleri aracılığı ile satış ya da hibe işlemlerini gerçekleştirmiştir. Mülk alım-satım ya da hibe işlemlerinde kadınlar daha çok mülkü satan taraf olarak görülmektedir. Bu işlemlere konu olan menkul ise çoğunlukla evdir. Kadınların sattıkları mülklerin kaynağı ise genellikle mirastır. Örneğin, Cebraail mahallesinden Fatma, babasından kalan değirmeni amcasının oğlu İsmail'e satmıştır (KŞS 210, 242, 476). Örnekten de anlaşılacağı gibi kadınlar, anneden, babadan, kocadan miras kalan mülklerini satma yoluna gitmişlerdir.

Satışlarda kadınların en çok başvurduğu yollardan biri, mülkü satıp ücretin tamamını ya da bir kısmını alıcıya kendilerini ölünceye kadar bakmak şartı ile hibe etmeleridir. Örneğin, Akmesicid mahallesinden Rabia, evini torunu Ayşe'ye 100 kuruşa satmıştır. Evin ücreti olan 100 kuruşu ve evin içinde olan eşyasını ölünceye kadar kendisine bakmak şartı ile hibe etmiştir (KŞS 210, 271, 535). Ayrıca değerlendirilen kayıtlardan karı-koca arasında mülk alışverişinin sıklıkla yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Akmesicid mahallesinden Kalaycı Hüseyin Dede, eşi Ayşe'ye sahip olduğu evi 200 kuruşa satarak ücretini eşine olan borcuna takas etmiştir. Ortak aldıkları Servinaz isimli köleden de kendisine ait olan yarı hissesini eşine hibe etmiştir (KŞS 210, 124, 240). İslam hukukunda karı-koca arasında kesin bir mülkiyet ayrımı bulunmaktadır. Kadın mülkünde istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Kocanın buna meşru ya da hukuki bir gerekçe olmadan itiraz etme hakkı yoktur. İşte İslam hukukundaki bu mal ayrımı anlayışının karı-koca arasında görülmesi, Ayşe'nin kocasına borç vermesi ve kocanın da bu borcu ödemesi günümüz karı-koca ilişkileri düşünüldüğünde oldukça anlamlı gelmektedir. Ayrıca borç alışverişlerinde erkekler kadar kadınların da yer alması, iktisadi ilişkilerde de kadınların aktif rol oynadığını göstermektedir. (Koca, 1998: 90).

4. Mahkemede Kadınların Taraf Olarak Yer Aldığı Suçlar İle İlgili Konular

4.1. Darp ve Tehdit

Sicilde darp ve tehdit konusunda kadınların yer aldığı kayıt sayısı 13'tür. Kayıtların tamamında darp ve tehdidin kadınlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili 16 kadının ismi belgelerde geçmektedir. Bunlardan beş kadın vekilleri aracılığı ile mahkemeye başvurmuşlardır. İki kadından biri boşandığı eşi diğeri hâlihazırdaki eşi hakkında davacı olmuştur. Örneğin, İsmailbey mahallesinden Ayşe, boşandığı eşi Nuh Beşe'yi mahkemeye gelerek şikâyet etmiştir. Ayşe'nin iddiasına göre eski eşi Nuh Beşe sekiz yıl önce kendisini darp ve tehdit ederek zorla ev ve bahçesini kendisine hibe ettirmiştir. Yine yirmi gün önce mehir ve nafaka hakkından feragat ederek boşanması konusunda Ayşe'yi tehdit etmiştir. Ayşe, sekiz yıl önce eşinin zoru ile kendisine hibe ettiği ev ve bahçesini aynı zamanda mehir ve nafaka hakkını alarak boşanma talebi ile mahkemeye gelmiştir. Şahitler ile de durumunu ispatlamıştır (KŞS 210, 119, 230). Görüldüğü üzere, bütün mal varlığını kocasının tehdidi ile kaybeden, evlendiği günden beri aile içi şiddete maruz kalan ve boşanma olayını dahi kocasının istediği şartlarla kabul etmek zorunda bırakılan bir kadının hakkı, hukuk teminatıyla korunmuştur.

Bu örnek üzerinden hareketle başka kayıtlarda da koca şiddetinin değişik biçimlerde tezahür ettiği görülmektedir. Yine Tahirfakih mahallesinden Ayşe, kardeşi Yahya Beşe'nin vekâleti ile eşi el-Hacc Alioğlu Mustafa'dan şikâyetçi olmuştur. Mustafa, yedi ay önce evlerinde bulunan köleleri için başkasına satarsam eşim benden boş olsun şeklinde bir şart öne sürmüş ve köleyi de bir başkasına satmıştır. Bunun üzerine Mustafa, boş olduklarını düşündüğü eşi Ayşe ile birlikte olmaya kalkışınca Ayşe, reddetmiştir. Akabinde Mustafa, Ayşe'yi döverek yataklık hale getirmiş; kadın kardeşi Yahya Beşe'nin evine sığınmak zorunda kalmıştır. Mahkemece Ayşe'nin, Mustafa'dan 222 kuruşluk hakkını alarak boşanmasına karar verilmiştir (KŞS 210, 171, 337). Anlaşıldığı üzere, her iki örnekte de kadınlar koca şiddetine maruz kaldıkları gerekçesi ile mahkemeye başvurarak boşanmak istemişlerdir. İslam hukukunun evliliğe son verme yetkisini öncelikle kocaya verdiği ve kocanın da tek taraflı irade beyanı ile evliliği bitirme hakkına sahip olduğu bilinmektedir. Kadın, hastalık, gaiplik, hapis, nafaka sağlayamama ve şiddetli geçimsizlik sebebi ile mahkemeye başvurup tefrik talep edip kocasından ayrılma hakkı kazanabilirdi (Acar, 2011: 277-279). Yukarıdaki örneklerde karı-kocanın anlaşarak ya kadının mehir ve nafaka hakkından feragat etmesi ya da bu hakka karşılık bir bedel alarak boşanma yolunu seçtiği konusu ile ilgili örnekler verilmişti. Oysa şiddete maruz kalan kadının evliliğini sona erdirebilme yolları oldukça sınırlıdır. Buna rağmen örneklerde de görüldüğü gibi hukukta, kocasını kadına şikâyet ederek haksız yere dövüldüğünü söyleyebilme ve kocaya müeyyide uygulanmasını sağlayabilme imkânı bulunmaktadır (Özkorkut Ünal, 2016: 237-240).

Darp olayında iki kadını karşı karşıya getiren olay, altı aylık bir çocuğun ölümü ile ilgilidir. Abdülcebbar mahallesinden Ayşe, Öcüler köyünden Fatma'yı konuyla ilgili olarak dava etmiştir. Boşandığı eşi Himmetoğlu Osman, altı aylık çocuklarının bakımını Ayşe'ye vermemiştir. Oysa, karı-

kocanın ayrıldığı durumlarda çocuğun bakım ve terbiyesi yani hidâne hakkı öncelikle anneye verilmesi gerektiği, anne yoksa veya bir sebeple bu sorumluluğu yerine getiremiyorsa annenin kadın akrabalarına verildiği bilinmektedir (Bardakoğlu, 1998: 470; Aydın, 2017: 294). Ancak bu örnekte Osman, çocuğun bakımını üstlenmiş ve hatta çocuğu yeni evlendiği kadına vermiştir. Şimdi çocuğa Osman'ın yeni eşi Fatma bakmaktadır. Ayşe'nin iddiasına göre Fatma, altı aylık çocuğu darp edip kolundan atıp öldürmüştür. Fatma ise çocuğa baktığını doğrulamış; ancak çocuğun hastalanarak öldüğüne yemin etmiştir. Böylece mahkeme Ayşe'yi haksız bulmuştur (KŞS 210, 150, 297).

Bu konuda, eşleri tarafından tehdit ve darp edilen kadınların mahkemeye gelerek hak arama süreçleri oldukça önemlidir.

4.2. Ahlaka Aykırı Suçlar

Kadınları mahkemeye getiren sebeplerden biri de maruz kaldıkları yüz kızartıcı bir takım suçlardır. Mahkeme kayıtlarına bu suçların yansması kadınların toplum tarafından dışlanmaktan korkmadıklarını düşündürülebilir (Sonbol, 2000: 211; Peirce, 2005: 35-45). Değerlendirilen yıllarda Kastamonu mahkemesine yansıyan ve bu türden suçları içeren kayıt sayısı toplam 8'dir. Bunlardan biri dışında hepsi kadınların mahkemeye başvurmaları neticesinde tutulmuştur. Yine tamamında kadınların karşısında erkekler yer almıştır. Kadınların bu konuda vekil kullanma oranları da son derece düşüktür. Sadece bir olayda iki kadının vekil kullandığı görülmektedir. Bu örnek, Deveciler mahallesinden Fatma ile annesi Hayrünnisa ile ilgilidir. Anne kızın vekili Mehmed Halife'dir. Onlar Kırkçeşme mahallesinden Ahmed Ağa hakkında kendilerini tecavüz kastıyla kaçırdığı konusunda şikâyetçi olmuşlardır. Ahmed Ağa ise suçu işlemediğine yemin etmiştir (KŞS 210, 163, 321). Bu olayda, anne ve kız kuvvetle muhtemel kendilerine isnat edilen tecavüz gibi yüz kızartıcı bir iddiayı mahkemeye getirerek hem hukuk önünde hem de toplum nazarında töhmetten kurtulmuşlardır (Kundakçı, Kavaklı, 2107: 153-170).

Yüz kızartıcı suçlarda kadınların vekil dahi kullanmadan mahkemeye gelerek akrabalarını suçlamaları son derece önemlidir. Böyle iki kayıt vardır biri kardeşlerini suçlayan Kırkçeşme mahallesinden Hatice, diğeri Honsalar mahallesinden Ayşe ile ilgilidir. Ayşe, boşandığı eşinin şiddetine uğrayan bir kadındır. Eski eşi İbrahim Beşe, Ayşe'yi evinden kaçırarak tecavüz etmek istemiştir. Direnen kadını ise darp ederek yaralamış ve yine de tecavüz etmiştir. Ayşe mahkemeye başvurarak yaralarının keşfini ve eski eşinin bunları yaptığını mahkemeye bildirmek istemiştir (KŞS 210, 71, 135). Hatice ile ilgili örnek daha vahimdir. Hatice, aynı evde oturdukları erkek kardeşleri İbrahim ve Hüseyin'in kendisine sürekli tecavüz ettikleri ve birlikte olduklarını ve hatta kardeşlerinden hamile olduğunu söylemiştir. Durumunu da şahitler ile ispatlamıştır. Hatta mahalleli İbrahim ve Hüseyin'in kötü haline şahitlik ederek kendi kadınları ve kızlarını sürekli

taciz ettiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine kayıttan kardeşlerin mahkemece tutuklandığı ve hapse atıldığı anlaşılmaktadır (KŞS 210, 185, 365). Biri boşandığı eşi tarafından tecavüze uğrayan bir diğeri ise kardeşleri tarafından iğfal edilen iki kadın, toplum nazarında dışlanmayı göze alarak maruz kaldıkları cinsel şiddeti mahkemeye getirerek cesaretle hak arama mücadelelerini vermişlerdir.

4.3. Hırsızlık

Kadınların davacı ve davalı olduğu hırsızlık suçu ile ilgili iki kayıt bulunmaktadır. Birinde Cebrail mahallesinden Mehmed Beşe, evinden çalınan eşyalarını İsfendiyarbey mahallesinden Fatma'da görünce Fatma'yı dava etmiştir. Fatma'nın iyi haline mahalleli şahitlik etmiştir (KŞS 210, 42, 81). Diğer örnek, Has köyünden Havva ile ilgilidir. Köylüsü Mehmed Beşe'yi gece yarısı evine girip yattığı yastığın altından bir sim kemer kuşağını çaldığını iddia etmişse de ispatlayamamıştır (KŞS 210, 56, 106). Her iki kadın da vekil kullanmamışlardır.

5. Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Mülk Davaları

Kadınların taraf olduğu davaların başka bir konusu da mülktür. Miras kalan mülkler terekenin paylaşılmasından sonra da dava konusu olabilmektedir. Değerlendirilen sicilde, kadınların davacı veya davalı olarak yer aldığı 10 kayıt mülk davaları ile ilgilidir. Bunlardan yedisi kadınların mahkemeye başvurması sonucu açılan davalardır. Davalara konu olan 12 kadın vardır. Bunlardan dördü vekil kullanmışlardır. Vekili aracılığı ile mahkemeye başvuranlardan biri Topçuzade mahallesinden Ayşe'dir. Eşi Mehmed Beşe Ayşe'nin vekilidir. Ayşe ile birlikte diğer kardeşleri Emine ve Hatice'ye anne ve babalarından miras kalan ve ortak sahip oldukları iki ambar, bir ev ve bir odada olan hisselerini aslen Kastamonu Kübcügez mahallesinden olup Bursa'da kadılık yapan Mehmed Efendi'ye satmışlardır. Satış olmasına rağmen Ayşe, kadı Mehmed Efendi ile mülkte ortaklık beklemektedir. Kadı Mehmed Efendi'nin vekili el-Hacc İbrahim Efendi, satışın kesin ve kati olduğunu ve Ayşe ile ortaklığın kalmadığını mahkemede ispatlamıştır (KŞS 210, 11, 22). Bu olayda önemli olan husus, Osmanlı taraşındaki sıradan bir kadının kendisine sattığı mülk konusunda Bursa kadısından şikayetçi olmasıdır.

6. Kadın Tereke Sahipleri

Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mallar için kullanılan kavrama tereke adı verilmektedir. Şer'iyye sicillerinde çok sayıda tereke kaydı yer almaktadır. Bu kayıtlarda ölen kişinin kimliği yanında aile durumu, eş ve çocuk sayısı, servetinin miktarı ve dağılımı, menkul ve gayri menkul malları, borç ve kredi ilişkileri, mehir ve nafaka gibi konularda oldukça ayrıntılı bilgiler yer almaktadır (Özcan, 2005: 406-407). Değerlendirilen sicilde on kadına ait tereke kaydı tespit edilmiştir. Tabloda, bu kadınların isimleri, varisleri ve tereke miktarları yer almaktadır.

Tablo 2: Tereke Sahibi Kadınların Mahalleleri, Varisleri ve Tereke Miktarları

Tereke Sahibi	Mahallesi ve Köyü	Varisleri	Tereke Miktarı (kuruş)
Saliha binti Şaban		Boşandığı Eşi Mehmed Beşe	454
		Küçük çocukları Ayşe, Emine, Havva, Hüseyin	
		Annesi Ayşe	
Alime binti el-Hacc Mehmed	Hacıdursun	Boşandığı eşi Mehmed	41
		Kız kardeşleri Fatma ve Hatice	
Ayşe binti Hasan	Akmescid	Boşandığı eşi Ahmed Beşe	66
		Küçük kızı Hatice	
		Kardeşi Saliha	
Hatice binti Ahmed		Eşi Molla Hasan	179
		Annesi Saliha	
		Küçük çocukları Mehmed, Fatma	
Havva binti Mehmed	Atabeygazi	Kardeşleri Mustafa Bey, el-Hacc Ahmed	440
Rabia binti Ahmed	Honsalar	Boşandığı eşi Ali	715,5
		Kardeşleri Ali Beşe, Asiye, Rahime	
Şerife Saliha binti es-Seyyid el-Hacc Ahmed	Cedid	Boşandığı eşi Mehmed Ağa	449
		Kardeşlerinin çocukları es-Seyyid Mehmed ile küçük es-Seyyid Ali,	
Ayşe binti el-Hacc Mustafa	Gürdeşe Köyü	Kız kardeşinin çocukları el-Hacc Alizade Ahmed Bey, Mustafa Çelebi	462
Alime binti Yusuf	Honsalar	Boşandığı eşi Kıbrısızade el-Hacc Ahmed Efendi	1627
		Küçük çocukları Ahmed, Ayşe	
Hatice	Gökdere	Boşandığı eşi Recep	36
		Çocukları İbrahim, Ümmühan, küçük kızı Emine	

Tablodan da anlaşıldığı gibi, tereke miktarı en yüksek olan tereke sahibi Honsalar mahallesinden Alime'dir. En düşük tereke miktarı ise Gökdere mahallesinden Hatice'ye aittir. Vefat eden kadınlardan beşinin küçük çocuğunun olması onların erken yaşlarda öldüğü ihtimalini göstermektedir. Alime, Rabia, Şerife Saliha evlenmiş oldukları halde çocukları yoktur. Havva ve Ayşe ise hiç evlenmemişlerdir.

7. Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Vakıflar ile İlgili Davalar

Çalışılan yıllarda kadınların taraf olduğu iki evlad-ı vakıf davası vardır. Kadınlar tarafından açılan her iki dava, Hoca Muslihiddin Vakfı ile ilgilidir. İlkinde Çankırı Koçhisar kazasından Dokuzkatoğlu kızları Hatice ve Rahime, Kastamonu mahkemesine vekilleri Hatice'nin eşi Mustafa Ağa'nın vekâleti ile başvurarak, gelirleri vakfa ait olan dükkânlara vâkıfın

evladından oldukları gerekçesi ile el koyan Sare ve Fatma hakkında davacı olmuşlardır. Sare'nin vekili eşi Taşçızade Mehmed Ağa, Fatma'nın vekili de eşi el-Hacc Mehmed'dir. Mahkemede Sare ve Fatma vâkıfın soyundan geldiklerini ispatlamışlardır (KŞS 210, 114, 223). İkinci dava, Hoca Muslihiddin Vakfı'nın evladından olması hasebiyle vakfın mütevellisi Ayşe ile ilgilidir. Ayşe vekili eşi Mehmed Çelebi'nin vekâleti ile mahkemeye başvurarak vakfa bağlı dükkâna müteveli oldukları gerekçesi ile el koyan Ahmed Beşe ve diğer Ahmed'i dava etmiştir. Şahitler ile Ayşe, vâkıfın evladından olduğunu ispatlayarak haklı çıkmıştır (KŞS 210, 150, 296).

8. Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Köle Davaları

Kastamonu sicilinde azat edilen bir kölenin azat edilmediği gerekçesi ile terekeye eklenmesi ve bir köle satışı, kadınların taraf olduğu köle davaları ile ilgilidir. İran'ın Revan kazasından olup Kastamonu'da oturan Fatma, Atabeykavağı köyünden İbrahim Beşe hakkında davacı olmuştur. Fatma'yı Revan'da satın alan ve sonra da onu azat ederek onunla evlenen Mehmed Beşe, İbrahim Beşe'nin kardeşi ve varisidir. Fatma'yı köle olarak düşünerek Mehmed Beşe'nin terekesine eklemek istemektedir. Fatma, şahitler ile azat edildiğini ispatlamıştır (KŞS 210, 63, 120). İkinci örnek, köle satışı ile ilgilidir. Oğlu tarafından kendisine hibe edilen köleyi üç yıl önce mahallelisi Şaban Beyzade Mehmed Ağa'ya satan Kanara mahallesinden Havva, eşinin kendisinin haberi yokken sattığı gerekçesi ile mahkemeye gelmiş ve davacı olmuştur. Oysa Mehmed Ağa, köleyi kendi rızaları ile bir sim saat ve 70 kuruş nakit paraya sattıklarını şahitler ile ispatlamıştır (KŞS 210, 265, 522).

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı hukukunun kadına verdiği haklar çerçevesinde kadınlar, bizzat ya da vekilleri aracılığıyla çeşitli sebeplerle mahkemeye gelme haklarını kullanmışlardır. Çalışmanın konusu, Kastamonu mahkemesi özelinde 1732-1733 yılında mahkemeye gelerek haklarını kullanan kadınlar üzerinedir. Aşağıdaki tablolar, bir yılda kadınların hangi konularda mahkemeye geldiklerini, kayıtlara yansıyan kadın sayısını ve bu kadınlardan vekil kullananların sayısını göstermektedir.

Tablo 3: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Veraset İşlemlerinin Konusu

Kadınların Taraf Olduğu Veraset İşlemlerinin Konusu	Kayıt Sayısı	Kadın Sayısı	Vekil Kullananlar
Veraset mallarını paylaşarak kayıt altına almak	21	32	22
Tereke işlemleri için vekil, vasi ve kayyım tayini	18		13 anne vasi, 1 kadın kayyım
Tereke sahibinin ölüm nedenine göre meydana gelen diyet davası ve varislerin keşif talebi	16	24	5
Varisler tarafından terekeden hisse veya mal satışı ve hibesi	13	20	10
Varisler arasında malları bölüşmede çıkan	12	16	6

Osmanlı'da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Konular (1732-1733)

anlaşmazlık			
Tereke sahibinin varisler dışında alacağı davaları	11	20	12
Nafaka talebi	4	4	-
Terekeden haksız yere alınan mahsul davası	3	4	1
Toplam	98	120	56

Tablodan da anlaşılacağı üzere kadınları mahkemeye getiren ilk sebep veraset işlemleri olmuştur. Bu işlemler için kadınlar, bazen tek başlarına bazen de diğer varislerle birlikte mahkemeye gelmişlerdir. Tereke işlemleri arasında, diğer varislerle birlikte miras kalan malları paylaşarak kayıt altına aldırarak isteği ilk sırada yer almaktadır. Örneklerden, kadınların tereke işlemleri için kendilerine vekil tayin ettikleri ve mahkemece vasi olarak atandıkları görülmektedir. Bir kadın ise kayıp olan eşinin mallarını korumak ya da hukukî işlemlerini yapmak için kayyım atanmıştır. Kasten veya kazaen öldürülen kişilerin varislerinin ve bunların içinde kadınların mahkemeye gelme sebebi, yakınlarının ölüm nedeninin tespit edilmesi ve buna göre doğacak diyet davalarının mahkemece görülmesi için olmuştur. Varisler kendilerine kalan malları her zaman anlaşarak paylaşmıyor olabilirlerdi bu durumda haksızlığa uğradığını düşünen taraf genellikle mahkemeye gelerek hakkını arayabilirdi. Konu boyunca işlenen örneklerde haksızlığa uğradığını düşünen tarafın çoğunlukla kadın olması onların mirastan mahrum edilmek istendiği görüntüsü verebilir. Varisler bir araya gelerek kendilerine miras kalan malları satış yoluna gidebilirlerdi. Bu durumda kadın varislerin bu sebeple mahkemeyi kullandıkları örneklerden anlaşılmaktadır. Tereke sahibinin ölmeden önce yaptığı borç alıp verme durumları da öldükten sonra varisler ile karşı taraf arasında davaya dönüşebilirdi. Bu davalarda varisler arasında kadınların da olduğu kayıtlardan öğrenilmektedir. Veraset işlemleri konusunda kadın varisleri mahkemeye getiren bir başka sebep de çocukları için ölen kocalarının terekesinden nafaka talebidir. Varisler terekeye el koymadan, varisler dışında terekeden haksız yere alınan mallar da tereke işlemleri ile ilgili diğer konulardır. Veraset işlemlerinde mahkemeye gelen kadınların yarıya yakınının vekil kullandığı tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Aile Hukuku İle İlgili Konular

Kadınların Taraf Olduğu Aile Hukuku İle İlgili Konular	Kayıt Sayısı	Kadın Sayısı	Vekil Kullananların Sayısı
Boşanma ve Mehir	28	28	8
Nikâh	6	6	
Nişan	5	5	3
Nafaka	4	4	1
İddet Süresi	2	2	
Evlilik İzni	2	2	
Toplam	47	47	12

Aile konusunda, kadınların eşleri ile boşandıklarını kayıt altına aldirmek için sık sık mahkemeye geldikleri görülmektedir. Değerlendirilen nikâh ile ilgili kayıtlar, velisinin izni olmadan nikâhlanan kadın, buluş çağına ermeden annesi tarafından evlendirilen kız ve iki erkek arasında tercih yapan kadın ile ilgilidir. Nişan akdinin bozulması neticesinde kız tarafına verilen hediyelerin alınması konusunda iki taraf arasında çıkan anlaşmazlıklar nişan ile ilgili kayıtların konusudur. Eşinden boşanan kadınların çocukları için nafaka talebi, iddet süresi ve evlilik izni kadınları mahkemeye getiren diğer sebeplerdir. Kadınların aile hukuku ile ilgili konularda vekile ihtiyaç duymadan haklarını kendilerinin talep etmesi oldukça önemlidir.

Tablo 5: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Suçlar İle İlgili Konular

Kadınların Taraf Olduğu Suçlar İle İlgili Konular	Kayıt Sayısı	Kadın Sayısı	Vekil Kullananların Sayısı
Darp ve Tehdit	13	16	5
Ahlaka Aykırı Suçlar	8	8	2
Hırsızlık	2	2	
Toplam	23	26	7

Kadınların taraf olduğu suçlarla ilgili konularda darp ve tehdit ilk sırada gelmektedir. Kocası tarafından tehdit edilen ve şiddet gören kadınlar bu konunun örnekleridir. Yine erkek şiddetine maruz kalan üç kadın köle ile hamile olup çocuğunun düşmesine sebep olan erkek hakkında mahkemeye başvuran kadın, diğer örneklerdir. Kadınların taraf olduğu suçlar ile ilgili konularda yine boşandığı eşinden çocuğunu alamayan annenin çocuğunun ölümünü sorgulaması önemlidir. Kocası tarafından şiddete uğrayan kadın, yine kocası tarafından tecavüze uğramış ve durumu da mahkemeye gelip ihbar etmiştir. Yüz kızartıcı suçlar arasında iki erkek kardeşinin tecavüzüne uğrayıp hamile kalan kadının hikâyesi oldukça vahimdir. İki kadın hırsızlık suçu hakkında mahkemeye gelmiştir. Bu konuda kadınların, vekile ihtiyaç duymadıkları tablodan görülmektedir.

Tablo 6: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Çeşitli Konular

Kadınların Taraf Olduğu Çeşitli Konular	Kayıt Sayısı	Kadın Sayısı	Vekil Kullananların Sayısı
Mülk Alım-Satım	31	41	29
Mülk Davası	10	14	4
Evlad-ı vakıf davası	2	5	5
Köle Davaları	2	2	
Toplam	45	62	38

Mülk alım-satım konularında kadınların alıcı ya da satıcı olarak mahkemede hazır bulunmaları onların ekonomik hayattaki varlıklarının bir göstergesidir. Kadınların taraf olduğu alım satım işlemlerinde çoğunlukla ev alınıp satılmış ve satışa konu olan mülklerin kaynağının ekseriyetle miras olduğu dikkati çekmektedir. Satış işlemlerinde kadınların vekil kullanma oranlarının yüksek olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Hoca Muslihiddin Vakfı'nın mütevelliliği konusunda kadınlarla ilgili mahkemeye yansıyan dava konusu ikidir. Azat edilen kölenin terekeye eklenmesi ve köle satışı ile ilgili iki örnekte yer alan konular kadınların mahkemeye gelme nedenleri arasındadır.

Kadınların vekil olarak genellikle birinci derecede yakın akrabalarını tercih ettikleri çalışma boyunca verilen örneklerden anlaşılmaktadır. Birinci derecede yakın akraba olarak ilk sırada eş yani koca gelmektedir. Daha sonra sırasıyla baba, kardeş ve oğul vekil olarak atanmıştır. Sadece iki belgede kadınların vekâleten müvekkillerini temsil ettikleri yani vekil oldukları görülmektedir. İlkinde İbnineccar mahallesinden Ahmed Beşe'nin Cebrail mahallesinden İmam Mehmed Beşe ile olan alacak-verecek davasında annesi İsmihan vekâleten mahkemeye başvurmuş ve oğlunu savunmuştur (KŞS 210, 33, 62). Diğerinde eşi hasta olan Ümmühan, eşi Hancıoğlu Hüseyin Halife'nin ortağı Araç Kazası Karapürçek köyünden İsmail hakkında vekâleten davacı olmuştur (KŞS 210, 14, 27).

Yukarıdaki tablolardan da anlaşıldığı gibi kadınlar en çok tereke işlemleri için vekile ihtiyaç duymuşlardır. Aile hukuku ile ilgili konularda 47 kadından sadece 12'si vekil kullanmıştır. Bir mülkün alışı veya satışını yapmak için mahkemeye gelen kadın sayısı 41'dir ve bunların 29'u vekil kullanmıştır. Kadınların taraf olduğu dördüncü konu suçlar olmuştur. Darp, tehdit ve yüz kızartıcı suçlarla ilgili olarak mahkemeye gelen kadınların toplam sayısı 26'dır ve sadece yedisi vekil kullanmıştır. Kadınların taraf olduğu mülk davalarının sayısı ondur. Yine on kadına ait tereke kaydı yer almaktadır.

Kaynakça

- Acar, H. İ. (2011). "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 17, s. 367-368.
- Acar, H.İ. (2011). "Tefrik", *DİA*, 40, s. 277-279.
- Açık, T. (2015). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Osmanlı Hukukunda Kadından Eşkiya Olup Olmayacağına Dair Bir Tartışma: Havva Hatun Örneği", *KAREN 1*, s. 35-94.
- Aktan, H. (1992). "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, s. 396-433.
- Akyüz, J. (2007). "Osmanlıda Kadınların Hukuki Haklarını Kullanımı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, s. 75-91.
- Altındal, M. (1994). *Osmanlıda Kadın*, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Argıt, İpşirli, B. (2005). "Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (5), s. 575-621.

- Aybakan, B. (2013). "Vekâlet", *DİA*, 43, s. 1-6.
- Aydın, M. A. (2017). *Türk Hukuk Tarihi*, Beta, İstanbul.
- Baer, D., Göçek, F. M. (2000). "18. Yüzyıl Galata Kadı Sicillerinde Osmanlı Kadınlarının Toplumsal Sınırları", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul, s. 47-62.
- Bardakoğlu, A. (1998). "Hibe", *DİA*, 17, s. 421-426.
- Bardakoğlu, A. (1998). "Hidâne", *DİA*, 17, s. 467-471.
- Bardakoğlu, A. (2013). "Vesayet", *DİA*, 43, s. 66-70.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, *Kastamonu Şer'iyeye Sicili*, No: 210.
- Çakır, S. (2010). *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Erdem, S. (2013). "İslam Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikahı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), s. 71-95.
- Faroqhi, S. (1987). *Men of Modest Substance: House Owners and House Property in Seventeenth Century Ankara and Kayseri*, Newyork.
- Gedikli, F. "Şer'iyeye Sicillerinin Hukuk Tarihi Açısından Önemi ve Sicillere Dayalı Araştırmalar", *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları-Tespitler-Problemler-Teklifler*, İSAM, İstanbul, s. 73-96.
- Gerber, H. (1980). "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City Bursa 1600-1700", *IJMES*, 12, s. 231-244.
- Gerber, H. (1998). "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700)", çev. Hayri Erten, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, s. 327-343.
- Gürhan, V. (2017). "18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi'nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı Değerlendirmeler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), s. 1644-1664.
- Jennings, R. (1975). "Women in Early Seventeenth Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Courts of Anatolian Kayseri", *Journal of The Economic And Social History of The Orient (JESHO)*, 15 (1), s. 53-114.
- Karta, N. (2016). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadının Ekonomik Faaliyetleri", *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 3 (2), s. 142-155.
- Kavaklı, Kundakçı, S. (2017). "Mahalle Baskısı Bağlamında Osmanlı Taşrasında Cinsel Suçlar (1624-1650)", *Karadeniz Araştırmaları*, 14 (54), s. 153-170.

- Kavaklı, S. (2013). "Ölüm ve Yaralanma Olaylarıyla İlgili Keşif Hücetlerinin Değerlendirilmesi: Onyedinci Yüzyıl Amasya Şer'iyeye Sicillerinden Örneklerle", *History Studies*, 5 (3), s. 117-142.
- Koca, Yılmaz, K. (1998). *Osmanlı'da Kadın ve İktisat*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Metin, A. (2017). "Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), s. 74-92.
- Okur, K. H. (2009). "İslam Hukuku'nda Boşama Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (15), 2009, s. 5-30.
- Ortaylı, İ. (1992). "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 2, s. 456-467.
- Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2017). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- Özcan, T. (2005). "Tereke", *DİA*, 30, s. 406-407.
- Özkorkut, Ünal, N. (2016). "İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (1), s. 231-248.
- Özmel, İ. (2002). "Kayyım", *DİA*, 25, s. 107-108.
- Perice, L. (2005). *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Sonbol, A. (2000). "Osmanlı Mısır'ı ve Modern Mısır'da Tecavüz ve Hukuk", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yargı, M. A. (2006). "Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 8, s. 259-270.
- Yılmaz, İ. (2012/1). "Osmanlı Kadın Tarihine İlişkin Birkaç Not", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10, s. 61-81.
- Zarınbaf-Shahr, F. (2000). "Osmanlı Kadınları ve 18. Yüzyılda Adalet Arama Geleneği", *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

